

Život do svých rukou

Občanské sdružení QUIP, společnost DUHA, občanské sdružení Rytmus a Centrum advokacie duševně postižených dospěly v rámci svých aktivit ke zkušenosti, že v ČR jsou rezervy v dodržování a realizaci základních lidských práv a svobod lidí s postižením kognitivních funkcí (jde zejména o lidi s mentálním postižením, duševním onemocněním, porážovým poškozením mozku, stárnoucí, závislé na omamných látkách apod., dále pro stručnost jen „lidé s duševním postižením“). Tyto rezervy jsou také v aplikaci právní úpravy omezování způsobilosti k právním úkonům a při výkonu opatrovnictví. Právě na tuto právní problematiku se zaměřil náš projekt „Život do svých rukou“.

Jsme přesvědčeni, že i člověku, který trpí duševní poruchou, musí být umožněno projevit a realizovat v co největší možné míře svoje zájmy, přání, potřeby, svoji osobnost, svůj život. **Zbytečný či nadměrný zásah do způsobilosti k právním úkonům často vede k izolaci jednotlivce a jeho nežádoucímu vyčlenění ze společnosti.**

Analýza situace ohledně omezení / zbavení způsobilosti k právním úkonům lidí s duševní postižením

Hlavním důsledkem postižení kognitivních funkcí je omezená schopnost rozhodovat o svých záležitostech v různých oblastech života. Snížená schopnost rozhodování o právních záležitostech je řešena institutem omezování způsobilosti k právním úkonům a opatrovnictvím. Způsobilost mít práva, tedy právní subjektivita, je každému zaručena ústavou. **Omezení způsobilosti k právním úkonům je zásahem do základních lidských práv, a proto je možné pouze v zájmu ochrany osoby a v minimální nutné míře.** Omezení způsobilosti k právním úkonům stanovené v rozsudku je však často mnohem větší, než slouží ochraně zájmů osob. V soudním řízení často nejsou adekvátně posouzeny skutečné schopnosti těchto lidí obstarávat si svoje běžné záležitosti, ani dopady rozsudků do jejich praktického života. Tuto situaci přesně vystihuje i Stanovisko Nejvyššího soudu ČSR, Cpj 160/76, které ani po 30 letech není soudní praxí vždy naplňováno. Důvodem této situace je podle naší zkušenosti jednak nedostatečný vhléd právních odborníků (soudců, soudních znalců, advokátů) do problematiky života lidí s duševním postižením. Ale také nedostatečné porozumění opatrovníků, veřejných opatrovníků, poskytovatelů sociálních služeb, atd. právní strážce věci. Tím dochází k nepřesné aplikaci právních norem a praxe není zcela v souladu s právní úpravou a s právy lidí s duševním postižením.

Úlohou soudem ustanoveného **opatrovníka** je zastupovat osobu v právním jednání, ke kterému není zastoupený sám způsobilý. Avšak vžitá praxe je v řadě případů jiná. Opatrovníci často nejsou dostatečně poučeni. Neznají tedy své kompetence a překračují je, nerespektují vůli zastoupeného ani tam, kde je to možné. Institut opatrovnictví vykonávaného orgánem místní správy (dále „**veřejný opatrovník**“) není dostatečně funkční. Proto často opatrovnictví vykonávají poskytovatelé sociálních služeb (ústavy sociální péče nebo jejich zaměstnanci), což není vhodné z důvodu možného střetu zájmů klienta se zájmy toho, kdo mu poskytuje sociální služby a zároveň je jeho opatrovníkem. I přesto opatrovníci – poskytovatelé služeb vykonávají svou funkci často lépe než veřejný opatrovník nebo v některých případech i lépe než jeho příbuzní. Poskytovatelé sociálních služeb mají výhodu v tom, že disponují odbornými znalostmi problematiky života i práv lidí s duševním postižením.

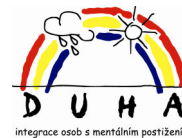
Šetrnější způsoby ochrany lidí s duševním postižením a respektování jejich vůle

Omezení rozhodovacích schopností lidí s duševní poruchou je podle našeho názoru potřeba vyrovnat v první řadě poskytnutím vhodné podpory. Tuto podporu může poskytnout **rodina a systém sociálních služeb**, např. formou asistovaného rozhodování. Tato podpora zatím buď chybí, nebo nemá potřebná pravidla. Není vžitá **etika maximálního respektování vůle člověka s duševním postižením**.

V České republice ještě nebyla diskutována možnost nahradit omezení způsobilosti k právním úkonům méně restriktivními opatřeními v souladu s doporučením Výboru ministrů Rady Evropy R (99) 4 ohledně principů ochrany nezpůsobilých občanů. Je potřeba zabývat se otázkou, které **další právní nástroje**, méně omezující než zásah do způsobilosti k právním úkonům, by lidé s poruchami rozhodovacích schopností mohli využít k řešení své situace. Někdy je možné počítat s pravděpodobným snížením duševních schopností i předem. Např. v případě, že osoby trpí chorobou, při které je zřejmé se jejich duševní schopnosti budou postupně, více či méně

ŽIVOT DO SVÝCH RUKOU

rychle, snižovat (Alzheimerova choroba, opakované mrtvice, stařecká demence) a v době, kdy jsou schopni ještě o sobě plně rozhodovat, chtějí upravit svoje poměry podle své vůle do budoucna. Tyto alternativy k institutu omezení způsobilosti k právním úkonům by byly pro lidi s duševním postižením méně restriktivní a podporovaly by jejich maximální začlenění do společnosti.

Cíl projektu

Naším dlouhodobým cílem je **zlepšení právního postavení lidí s duševním postižením, kteří jsou nepřiměřeně omezováni** ať už **výrokem rozsudku** o omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům **nebo výkonem opatrovnictví**.

Kolokvia

Cestou k uskutečnění změn je **odborná diskuse** o všech tématech souvisejících s omezováním způsobilosti k právním úkonům. Odborná diskuse **proběhne formou 3 kolokvií v roce 2006 a 2007**, kterých se zúčastní zainteresovaní odborníci (soudci, advokáti, odborníci na problematiku občanského soudního řízení, opatrovnictví, psychiatrie, speciální pedagogiky, psychologie, sociální práce s lidmi s duševním postižením, lidských práv, atd.). Kolokvia mají umožnit hlubší vhled do problematiky lidí s duševním postižením všem zainteresovaným odborníkům.

Problematika omezování způsobilosti k právním úkonům **bude rozdělena do několika okruhů**. Každý okruh bude tvořit samostatný blok kolokvia. V každém bloku zazní příspěvky (přednášky, prezentace, zkušenosti) od různých zainteresovaných stran, včetně zahraničních expertů, tak aby vznikl plastický obraz reality. Příspěvky přednesou vždy experti z oblasti právní teorie i praxe, odborníci z oblasti duševních postižení, zástupci přímo dotčených stran (sociální pracovníci, opatrovníci, event. lidé s duševním postižením, atd.). Tématické okruhy kolokvia budou: **1. občanské soudní řízení** o omezení nebo vrácení způsobilosti k právním úkonům - rozbor procesního práva a judikatury v této oblasti (soudce, vysokoškolský učitel právnické fakulty, zkušenosti z praxe – pracovník ÚSP), **2. znalecký posudek** jako podklad pro rozhodnutí (rozbor právní úpravy a praxe soudů, rezervy odborného posouzení rozumových a volných schopností, schopností obstarávat si běžné záležitosti, využití dalších důkazů), **3. opatrovnictví** (rozbor právní úpravy, možnost a závaznost předem projevené vůle ohledně opatrovníka, vymezení kompetencí opatrovníka, poučení opatrovníků, právní úprava odpovědnosti, kolize zájmů, změna opatrovníka, profesionální veřejní opatrovníci, morální kodex opatrovníka, dohled soudu nad plněním povinností opatrovníka), **4. procesní zastoupení** v řízení o způsobilosti k právním úkonům (rozbor právní úpravy, zkušenosti se zastupováním, zvolený zástupce, role advokáta ex offio), **5. alternativní právní nástroje** k řešení právních záležitostí osoby s duševní poruchou nebo pro případ duševní poruchy, **6. problematika lidských práv** (Evropská úmluva o lidských právech, Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy R (99) 4 ohledně principů ochrany nezpůsobilých občanů, Řízení před Evropským soudem pro lidská práva). Po příspěvcích proběhne ke každému bloku diskuse.

Jedno z kolokvií partneri projektu uspořádají v prostorách Senátu Parlamentu ČR. Toto kolokvium bude určeno pro širší odbornou veřejnost, včetně zákonodárců.

Doprovodnou akcí projektu **bude instalace výstavy** Společnosti DUHA, jejímž autorem je akademický malíř Jan Paul. Výstavní projekt vznikl v roce 2003 na základě zkušeností z poskytování sociálních služeb a z potřeb upozornit na problematiku lidí s mentálním postižením. Nápadně zprostředkovává informaci, že mentální postižení není nemoc, a že tito lidé nepatří do izolace, ale jsou členy naší společnosti a mají stejná práva jako všichni ostatní. Putovní výstava bude instalována v prostorách, kde budou probíhat jednotlivá kolokvia.

Příspěvky a závěry z kolokvia budou zpracovány do **Sborníku**.

Trvání projektu: květen 2006 – duben 2007.

Projekt je financovaný z prostředků Nadace rozvoje občanské společnosti - programu Lidská práva

